

Werk

Titel: Herbarium Amboinense, plurimas conplectens arbores, frutices, herbas, plantas ter...

Jahr: 1743

Kollektion: Zoologica

Werk Id: PPN369546733

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PID=PPN369546733> | LOG_0048

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=369546733>

Terms and Conditions

The Goettingen State and University Library provides access to digitized documents strictly for noncommercial educational, research and private purposes and makes no warranty with regard to their use for other purposes. Some of our collections are protected by copyright. Publication and/or broadcast in any form (including electronic) requires prior written permission from the Goettingen State- and University Library.

Each copy of any part of this document must contain there Terms and Conditions. With the usage of the library's online system to access or download a digitized document you accept the Terms and Conditions.

Reproductions of material on the web site may not be made for or donated to other repositories, nor may be further reproduced without written permission from the Goettingen State- and University Library.

For reproduction requests and permissions, please contact us. If citing materials, please give proper attribution of the source.

Contact

Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen
Georg-August-Universität Göttingen
Platz der Göttinger Sieben 1
37073 Göttingen
Germany
Email: gdz@sub.uni-goettingen.de

CAPUT VIGESIMUM. XX. HOOFDSTUK.

Nessatus. Nessat.

Nessaat-Boom.

Nessatus magnam gerit cum Labaro adfinitatem; illius vero truncus plerumque gracilior est, ita ut raro binas ulnas sit crassus, estque porro rectus, non rotundus, sed fulcatus & angulosus instar Lanfiorum vel columnæ striatæ, ita ut nunquam rectum ejus viderim truncum.

Ejus cortex est tenuis, ex ruffo cinereus, ligno firmiter adhærens, atque pluvioso tempore ingratum in cute excitans pruritus: Ejus ramuli sunt copiosi, longi, tenues, & firmi: Folia cum illis Lanfiorum vel Lahari conveniunt, sed sunt angustiora & acutiora, ab utraque parte acuminata, septem octoque pollices longa, binos cum dimidio vel tres lata, paucis obliquis pertexta costis, præcedentis foliis flaccidiora, ac rubris plerumque maculis adspersa, in crucem obposita, non vero ultra tria vel quatuor paria uno ramulo insident.

Loco florum intra bina foliola viridia bursa provenit viridis minor illa Lahari, in qua oleosus itidem continetur liquor, sed minori copia quam in præcedenti, nullum fundens odorem; Ex hac fructus excrescit, qui est pilula longo tenuique insidens petiolo, Laharo omnino similis, excepto quod hæc Nessati paulo sit major, ac semper solitaria, quum illæ Lahari plerumque sint triplices: Hæ vero pilulæ mox ex vagina progerminantes aliquam floris partem videntur præbere, obductæ enim sunt campanulis quasi infundibuliformibus & divisibilibus, pistillum continentibus, gratum instar Canangæ odorem fundentibus, quæ decedentes nudam relinquunt pilulam.

Pilula hæc rugosior est illa Lahari, quasi arena crassa conspersa foret, quæ facile vero abradenda est: Restans vero pilula composita est ex simplicibus, parvis, & angulosis prismatibus, quæ levi negotio etiam separantur: In hac nucleus continetur magnitudine Piperis, pilis quasi seu squamulis obductus, quibus abrasis officulum restat nudum & gilvum lentæ substantiæ, quod hujus arboris semen est, sique bene recorder, folia vel saltem fructus hujus arboris multum conveniunt cum illis Arbuti, quem in Portugallia observavi, licet ibi sit frutex, & Madronhero vocetur, hujus vero major similitudo occurrit in *Fragario Rubro* libr. 6. descripto.

Ejus lignum quam maxime est durum, solidum, tenuibus constans fibris, nec albastrum gerens, externe album, interne sensim magis rubens, intermixtis hinc inde maculis purpureis, quam politissime elaborari potest instar Buxi, sed potissimum per tornionem, estque durabile, si loco ponatur sicco, nec terram tangat, in ipsa vero aqua & paludibus satis persistit. Contra si juniorum sit arborum lignum, nec justo cæsum tempore, intra paucos menses vermes generatos vidi.

Anni tempus. Ejus fructus mense Decembri observantur, montes amat, & loca saxosa atque ventosa.

Nomen. Latine *Nessatus*, juxta Amboinense *Nessat* & *Nissat*.

Locus. Plurimum occurrit in Amboina, & quam maxime & copiose in *Leytimora*.

Ufus. Amboinenses illud adhibent ad ædium postes, angulosos modo truncos in quadratam cædentes formam, ita tamen ut sulci sint intermedii, hi enim trunci adeo profunde sulcati sunt, ut vix aliquod quadratum & solidum ex iis formari possit: In illis vero ædibus sensim per fumum adeo indurefcit hoc lignum, ut instar metalli sonitum edat, nec clavus transadigi possit: Torniones illud maxime expetunt ad cancellos majores ex ipso formandos, facile vero finditur, si nimis recens usurpetur, vel nimis cito Soli exponatur, quod plerumque in omnibus duris obtinet lignis: Recens elaborati ligni odor est dulcis ac vinosus fere instar Ulassii. Keyensium arbores sine dubio sunt crassiores, quum navigiorum suorum *Corre Corren* dictorum asseres ex iis formant.

Anno 1671. in Amboina fuit hoc lignum adhibitum ad fluminum ripas ipso obducendas, palosque ex hoc ligno formatos ipsis adponebant, expertique fuere sub

Nessat heeft groote gemeenschap met de voorgaande Laharong, zynde den stam van Nessat in 't gemeen wat ranker, zelden van twee mannen omvademt, voorts regt, niet rond, maar vol vooren en boeken, gelyk de Lanse-boomen, of een gestreepte pilaar, zo dat ik nooit een ronden stam daar van gezien hebbe.

De schorsse is dun, wyt den rossen graauw, vast aan 't hout hangende, en by regenachtig weer, een moeyelyk jeuken maakende. De ryskens zyn veel, lang, dun, en styf. De bladeren gelyken wat na die van Lanse-boomen, of van Laharong, dog zyn smalter en spitzer, agter en vooren smal toelopende, zeven en agt duymen lang, twee en een half, en drie breed, met weinige schwynze ribben, slapper dan de voorgaande, meest met roode plekken bezet, tegen malkander over in 't kruys staande, dog niet boven drie a vier paren aan een rysken.

In plaats van 't bloeizel, komt tusschen twee groene blaadjes voort een groen heursje, wat kleender dan aan Laharong, daar in ook een olyachtig zap schuyt, minder dan aan 't voorige, en niets riekende: Hier uit komt de vrucht, zynde een pilleken, op een lang dun steeltje, alles gelyk aan Laharong, behalven dat die van Nessat wat grooter is, en altyd enkeld, daar die van Laharong meest altyd drie by malkander staan. Doch deze pillulen uit de voorsz. scheede eerst voortkomende, schynen eenig bloeyzel te vertonen, want zy zyn omgeven met eenige langbalzige klokjes, die deelachtig zyn, en daar een vyzeltjen op staat, en rieken wat als Cananga, dewelke afvallende, de bloote pillulen nalaten.

Deze pille is ook ruyger van buiten dan die van Laharong, en als met grof zand bestrooyt, 't welk zig laat afryven. De resterende pille is van enkele, kleene, boekige stukjes gemaakt, die zig ook ligt laten afryven. Daar in heeft men een korf in de grootte van peper, nog al met eenige bayrtjes of schubbetjes bekleet, die ook afgeveven zynde, behoud men een kaal en vaal korreltje taay van substantie, zynde 't zaat van dezen boom; zo ik my regt bezinne, komen de bladeren of immers de vruchten dezes booms, veel over een met die van Arbutus, die ik in Portugaal gezien hebbe, hoewel 't zelve aldaar een struik is, en Madronhero hiet, dog daar van ziet een nader gelykenisse in de *Fragarius Ruber* in 't 6. boek beschreven.

Het hout is zeer dicht, fyndradig, hard, zonder spint, buiten wit, en naar binnen toe allenxkens roodachtig, met eenige plekken van licht-purper bier en daar, laat zig zeer glad werken, als Bux-boom, dog meest door drayen, en is lankdurig, zo 't droog staat, en den grond niet raakt, in water en moeras, egter kan het mede lang dueren: Daar en tegen als het van jonge boomen komt, en ter onregter tyd gekapt is, heb ik 't gezien in weynige maanden wormsteekig worden.

Sayzoen. Zyne vruchten ziet men in December, 't wast geern in 't gebergte, op steenachtige plaatzen, en die wat lustig zyn.

Naam. In 't Latyn *Nessatus*, na 't Amboinsche *Nessat* en *Nissat*.

Plaats. 't Is meest bekend in Amboina, en aldaar op 't Landse *Leytimor* overvloedig.

Gebruik. De Amboinezen gebruiken het tot stylen van haare buyzen, de boekige stammen maar slegts wat vierkant kappende, zo nogtans dat de vooren tusschen beyde blyven, want de stammen zyn zo wan van de diepe vooren, dat men qualyk iets vierkant massief daar van krygen kan. Aldaar werdenze metter tyd, en door den rook zo hard, datze klinken als metaal, en men geen spyker daar in slaan kan. De Drayers zoekent zeer, om groote tralien daar van te maken, dog het scheurt ligt, als men 't te versch gebruikt, of vroeg in de zonne zet, gelyk meest alle harde houten doen. Den reuk in 't versch gewerkte hout is zoet of wynachtig, schier als in *Ulassi*. De Keyers moeten deze boomen dikker hebben, want zy maken planken daar van tot haare *Corre Corren*.

In 't jaar 1671. heeft men 't op Amboina ook gebruikt, om de oevers van de rivieren daar mede te bekleden, paal aan paal zettende, en bevonden dat het onder water en in

sub aqua & in paludibus quam durabilissimum esse, supra terram vero & ad solum cito putrescebat, immo multo citius Metrofidero: Expetitur porro ad manubria, & varia ligniariorum opera & instrumenta lignea, ad quos usus optime conducit, quum sit durum ac grave, atque politum admodum reddi possit.

de moeras zeer durabel was, maar boven 't water en den droogen grond raakende, verging haast, ja veel eerder dan 't Izerhout. Voorts tot steelen, en allerhande timmer-gereedschap, dat van hout moet zyn, is het zeer bequaam, om dat het hard en swaar is, en zig glad laat werken.

Tabula Vigesima Quinta

Ramum exhibet *Nessati*.

Ubi *Litt. A.* trunci segmentum denotat, ut ejus angulosa & irregularis forma, ac simul interna conspiciatur substantia.

De vyf- en twintigste Plaat

Vertoont een Tak van de *Nessat-Boom*.

Alwaar *Litt. A.* een moot van den *stam* vertoont, op dat deszelfs boekige en ongefbikte gedaante, als mede deszelfs inwendige substantie gezien wert.

CAPUT VIGESIMUM PRIMUM.

Morfalla.

HUjus truncus magnam cum illo *Ulassii* habet convenientiam, ejus autem rami sunt magis incurvi, nec ita regulariter extensi; Ejus cortex albicantem seu gilvum gerit colorem, tenuis est, & per lamellas facile separatur: Folia quinque simul uno ex centro proveniunt, longo infidentia petiolo forma foliorum *Capock*, inæqualis magnitudinis, horum medium octo novemque pollices longum est, superius tres cum dimidio pollices latum, ad inferiorem angustatum partem; bina posteriora tres vel tres cum dimidio pollices longa sunt, binos lata, late viridia, paucis pertexta venis obliquis, & juxta medium nervum fulcata: Flores fructusque me hucusque latent, quum in ipsa non crescat *Amboina*.

Ejus lignum est album, solidum, tenuibus constans fibris instar albi *Caju Lassi*, fed durius, inque medullio fungosum gerens cor.

Nomen. *Morfalla* vocatur, quod quantum conjicio, est nomen *Ternatense*.

Locus. In ipsa non crescit *Amboina*, sed in insulis *Xulassensis*, & in *Ceramæ* ora *Boreali*: Prope *Hannetello* quasdam etiam observavi arbores.

Ufus. *Xulanenses* ejus adhibent lignum ad navigia *Corre Corren* dicta, sique in *Amboina* comparari possit, elegantes ex ipso formari possent assers ad opera feriniariorum utiles.

N. B. Huic capiti nullam inveni subjunctam figuram, quæ itaque desideratur.

XXI. HOOFDSTUK.

Morfalla-Boom.

Dezen *stam* heeft groote gelykenisse met die van *Ulassi*, dog krommer van takken, en onordentelyk uitspreyd. De *schorsse* is witachtig ofte vaal, dun, en schilferig. De bladeren staan altyd vyf by malkanderen by haaren oorspronk, t'zamengevoegt op een langen steel, in de manier van *Kapok*-bladeren, van ongelyke grootte, want 't middelste is agt en negen duymen lang, van vooren derde-halve breed, en naar agteren toefsmallende, de twee agterste zyn maar drie en vierde-half duymen lang, twee breed, licht-groen, met weinige dwers ribben, en langs de middel-zenuwe een voore. Bloemen en vruchten zyn my nog onbekend, om dat by in *Amboina* zelfs niet waft.

Het hout is wit, digt, fyndradig, als het witte *Caju Lassi*, dog harder, en in de midden met een voos bert.

Naam. Men biet het *Morfalla*, zynde na giffing een *Ternataansche* naam.

Plaats. Het waft op *Amboina* zelfs niet, maar wel in de *Xulaase Eylanden*, en op *Cerams Noord-kust*. By *Hannetello* heb ik ook eenige boomen gezien.

Gebruik. De *Xulanenzen* gebruiken dit hout veel tot den *scheeps-bouw* van baare *Corre Corren* en *Chialoupen*, konde men 't in *Amboina* hebben, men zou 'er schoone planken van maaken, tot *schrynerwerk* bequaam.

N. B. By dit Hoofdstuk heb ik geen figur gevonden, die derhalven hier manqueert.

